

Šonġadâhnubâstus – Pargoluámáttâh SIIDA čáitáldâhân

Laidiittâs

Kollii Aanaar Sämimuseo SIIDAst, uusâ pajekeerdi čáitálduvâst vástádâsâid čuávuváid koččâmuššâid!
Čájáttâs kárta lii taam luámáttuv loopâst.

1. Puátteevuodâ ennustem lii vaigâd!

Pargo: Keejâ čááitust Riku Karjalaisii rähtim video já luvâttâl videost muštâlum
jieškote-uvlágân aiccâmušâid, moh lohtâseh šonġadâhnubâstusân.

Saje: Pajekeerdi uccâ čáitáldâhsali, 1.

- a) tuoddârij meccilum
- b) suddee polsâjeegih
- c) lasaneijee tivrehiävuh
- d) koškee tuodârlááduh
- e) ellee tälvimááccuh molsom, syeji-ivne šadda liijkâs tooláá
- f) riemnjis leevvân tuoddârân

2. Polsâ

Pargo: Uápásmuu poolsân já västid čuávuváid koččamuššáid.

Saje: Pajekeerdi váldusali, 2.

- a) **Mii lii pòlsâ?** Pòlsâjeggì lii maailmviđosávt eromâš luánduhámásume, mii tiättoo tuše artisii šonjâduvâst. Tavemuu Laapi äpijeggijd, kost ive koskâliegâsvuotâtile páácá vuálá -1 °C, pyehtih hámášuđ lavņe luávdim tuáluämmireh ađai poolsah. Toi jienâvâáimuh viđđáneh jyehi ive já šoddâdeh pòlsâämmir aloduv joba 7 meetter räi.
- b) **Maht šonjâdâhñubástus uhked poolsâ?**
- Šonjâduv lieggânem, taalvij uánánem já muotâkeerdi kasoduv nubástusâi keežild poolsah suddeh eenâb. Árvuštállâm miel jo muádi ceehi koskâliegâsvuotâtile pajanem looppât pòlsâi hámásume, já nuuvtpa šonjâduv lieggânem keeppid vistig eidu uđđâ pòlsâi šoddâm.
 - Keessiv tuálu suddá čienâlubbon já jotelubbooht, já talle puáris poolsah-uv roččâšškyetih.
 - Šonjâdâhñubástus lasseet arvemere, já talle täälvi muotâkerdi kaso já hiäjusmit jienâvâáimu šoddâm. Pòlsâämmir jienâvâáimus syeijejeijee lavņe- já sevtilloovdâ sáttá meid kiškuuškyyettiđ ko pòlsâ stuáru, já talle pòlsâ suddá muádi ivveest.
- c) **Mon ahasiij láá puárásumoseh poolsah?**
Ucjuv puárásumoseh poolsah láá finnim aalgâs jo 3 000 ihheed tassaaš.
- d) **Kost poolsah láá?** Poolsah tiättoje taavaapiäláá pállupleeleest, eromâšávt Ucjuuvâst, lánuduvâst já Aanaar kieldâ taveuásist.
- e) **Mii merhâšuumijd pòlsâin lii luámánij čuággei?** Poolsah láá šiev šoddâmsajeh luámánân. Pòlsâämmirijn lii älkkeb jotteeđ ko čáčcáás jeegijn.
- f) **Lii-uv pòlsâin puátteevuotâ?** Šonjâduv lieggânem uhked pòlsâid. Nuuvtpa pòlsâjeegij puátteevuotâ lii čonâsâm taavaapiäláá pállupele šonjâduv almolii ovdánmân.

3. Aanaarjäävri kyeleh já kođosajeh

Pargo: Maht šonjâdâhñubástus vaaigut kuolij elimân?

Saje: Pajekeerdi váldusali, 3.

- a) **Mii šlaajâid hiätá? Maht hiätá?**
Ávusčäcipaje Aanaarjäävrist lii kukkom 2000-lovvoost koskâmiärálvávt 23 peivid iivij 1960–1999. Jienah vyelgih tooleeb já puátih mañeláá.
- Čääsi liegâsvuotâtile paijaan eromâšávt riddoost já asečaasijn.
 - Kiđđâ puátá tooleeb, mii hiedât kiđđuv kođđee šlaajâid.
 - Čohčuv kođđee já čuásis čääsi šlaajah šaddeh pačarâsân, tondiet ko: kuudđâm tábáhtuvá lieggâ čääsist. Čäcitääsi heiviittállâm + lieggânem lasetteh meeinij tuššâmriiskâ. Kiđđuv kođđee kyeleh hietih. Puško já vuáskun meeri lii lasanâm šonjâdâhñubástus čuávumuššân.
- b) **Maid šlaajâid hettee? Maggaar háittu?**
Hettee čohčuv kođđee sehe kolmâ čääsi šlaajâid, eromâšávt:
- Rávdu**
- Lii čuásis čääsi šlaajâ, mákkoo pyeremustáá suullân 7 °C čääsist.
 - Čääsi lieggânem hiäjusmit eellimtiilijđ.
 - Šonjâdâhñubástus + čäcitääsi heiviittállâm láá vaiguttâm ráávdun negativlávt enâmustáá.
 - Rávdunäáli ferttee tuárjuđ ištâdmijguin.

Čohčuv kodđee kyelišlaajah (uási šaapšáin, rávdu)

- Čäcitääsi luášta šleedgá pyevtittem tiet, já talle meeenih pääcih koške riddoid já toh tuššeh.
- Lieggâneijee čääci hiäjusmit meeenij já vuožâleijej cevzim.
Piergejeh hyenebeht ko kiđđuv kodđee šlaajah.

Kuávžur (Salmo trutta)

- Ij-njuálgu háittu, raavâdkištottállâm, tondiet ko puško já vuásku láá lasanâm šonjâdâhnuvástus čuávumuššân já toh poreh šaapšâ já muuiku vuožâleijeid, moh láá kuávžur raavâd.
- Kuávžur koskâmiärálâš stuárudâh lii uccom Aanaarjäävrist.

4. Uápásmuu seeini stuorrâ kován já viärdádâl

Pargo: Magarin luándu oro taan máánust? Uáináh-uv iäru / maid iäruid uáináh čáitálduvâst oovdânpuohtum mánuppajekován ko verdid tááláid tiilijd?

Saje: Pajekeerdi váldusali.

5. Njaalâ

Pargo: Maht šonjâdâhnuvástus vaaigut njaalâ elimân?

Saje: Pajekeerdi váldusali, 5.

Šonjâdâhnuvástus lii toohâm njaalâ eellim vaigâdubbon, tondiet ko täälvih láá pivâluboh. Njääbih hiäjusmitteh tuodârkozzâsäplig lasanem, já tienuuvt njaalâ raavâd kiäppán. Ton lasseen riemnjis lii šonjâdâhnuvástus čuávumuššân levânâm tuoddâráid já kištottâl njaalâin ravâdist já piäjusooijjn. Ton čuávumuššân njaalâ lasanem lii hiäjunâm.

Macâtem: Máttáatteijee ravvu miäldásávt.

